

ILK O'SMIRLIK DAVRIDA TENGDOSHLAR TOMONIDAN QABUL QILINISH EHTIYOJINING O'Z-O'ZINI BAHOLASH BILAN BOG'LIQLIGI

Zaripova Fazilat Samandar qizi
Yangiyo'l shahar 2-maktab amaliyotchi psixologi
zaripovafazilat1996@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada ilk o'smirlik davrida tengdoshlar tomonidan qabul qilinish ehtiyoji va o'z-o'zini baholash o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi o'smirning tengdoshlari orasida o'z o'rnini topishga intilishi, o'zini qabul qilingan deb his qilishi va o'z shaxsiga bergan bahosi o'rtasidagi munosabatni aniqlashtirishdan iborat. Shu maqsadda mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar qiyosiy tahlil qilinadi. Tahlilda qabul qilinish ehtiyoji, o'zini qabul qilingan deb his qilish va tengdoshlar tomonidan amalda qabul qilinish alohida tushunchalar sifatida ko'rib chiqiladi.

Ilmiy adabiyotlar tengdoshlar bilan munosabatlar o'smirning o'z-o'zini baholashi bilan bog'liq ekanini ko'rsatadi. Biroq qabul qilinishga bo'lgan kuchli ehtiyoj har doim ham tengdoshlar tomonidan rad etilishni yoki o'z-o'zini past baholashni anglatmaydi. Ushbu bog'liqlikni talqin qilishda o'smirning tengdoshlar haqidagi shaxsiy tasavvuri bilan uning guruhdagi haqiqiy mavqeyini farqlash, shuningdek, oilaviy munosabatlar kabi boshqa omillarni hisobga olish zarur. Maqola adabiyotlar tahliliga asoslanadi; unda o'smirlar ishtirokida o'tkazilgan yangi empirik tadqiqot natijalari keltirilmaydi.

Kalit so'zlar: ilk o'smirlik, tengdoshlar tomonidan qabul qilinish ehtiyoji, o'z-o'zini baholash, tengdoshlar munosabati, ijtimoiy qabul qilinish, o'smir shaxsi.

Kirish

Ilk o'smirlik davrida tengdoshlar bilan munosabatlar shaxsning o'zini anglashi va baholashida muhim o'rin egallaydi. O'smir sinfdoshlari orasida o'z o'rniga ega bo'lishga, fikri inobatga olinishiga va guruh faoliyatida ishtirok etishga intiladi. Tengdoshlar tomonidan qabul qilinish tajribasi uning o'zi haqidagi tasavvuri bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq o'z-o'zini baholash faqat tengdoshlar munosabati bilan belgilanmaydi; oilaviy munosabatlar va boshqa shaxsiy tajribalar ham ahamiyatga ega. Mazkur mavzuni o'rganishda uch tushunchani farqlash zarur. Qabul qilinish ehtiyoji o'smirning tengdoshlari orasida e'tirof etilish va guruhga mansub bo'lishga intilishini bildiradi. Qabul qilinganlikni his qilish uning tengdoshlari o'ziga qanday munosabatda ekanligi haqidagi shaxsiy tasavvuridir. Tengdoshlar tomonidan amalda qabul qilinish

esa guruh a'zolarining o'smirga bildirgan munosabati asosida baholanadi. Tadqiqotlarda o'smirning o'zi sezgan munosabat bilan tengdoshlar bildirgan munosabatni alohida o'lchash ularning o'z-o'zini baholash bilan bog'liqligini aniqroq tushunishga yordam bergan.

Qabul qilinishga intilish tabiiy ijtimoiy ehtiyojdir. Uning kuchli ifodalanishi o'smir tengdoshlari tomonidan rad etilayotganini yoki o'zini past baholashini o'z-o'zidan anglatmaydi. Shuning uchun ehtiyoj darajasi bilan o'z-o'zini baholash o'rtasidagi munosabatni tekshirishda o'smirning guruhdagi mavqeyi va o'zini qabul qilingan deb his qilish darajasi ham hisobga olinishi lozim. Aks holda turli psixologik hodisalar bitta ko'rsatkich sifatida talqin qilinishi mumkin.

Maqolaning maqsadi — ilk o'smirlik davrida tengdoshlar tomonidan qabul qilinish ehtiyoji va o'z-o'zini baholash o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilish hamda bu bog'liqlikni empirik tadqiqotda tekshirish uchun tushunchalar va baholash mezonlarini aniqlashtirishdan iborat.

Materiallar va usullar

Maqola ilmiy adabiyotlarning qiyosiy tahliliga asoslanadi. Tahlil uchun ilk o'smirlik davridagi tengdoshlar munosabati, qabul qilinganlikni his qilish, guruhdagi mavqe va o'z-o'zini baholashga oid tadqiqotlar ko'rib chiqiladi. Manbalardagi natijalar ularning tadqiqot savoli, ishtirokchilar yoshi, qo'llangan o'lchov usuli va kuzatuv davomiyligiga e'tibor qaratgan holda talqin qilinadi. Turli tadqiqotlardagi ko'rsatkichlar bir xil usulda o'lchanmagani sababli ular asosida umumiy foiz yoki yagona korrelyatsiya koeffitsiyenti hisoblanmaydi.

Tahlilning birinchi bosqichida qabul qilinish ehtiyoji, qabul qilinganlikni his qilish va tengdoshlar tomonidan amalda qabul qilinish tushunchalari ajratiladi. Qabul qilinish ehtiyoji o'smirning tengdoshlar e'tirofiga qanchalik ahamiyat berishini ifodalaydi. Qabul qilinganlikni his qilish o'smirning guruhdagi munosabatlar haqidagi o'z bahosini bildiradi. Amalda qabul qilinish esa tengdoshlarning unga bildirgan munosabati orqali o'rganiladi. Bu farq muhim, chunki o'smir o'zini guruhdan chetda his qilishi mumkin, biroq tengdoshlari uni qabul qilayotgan bo'lishi ham mumkin; aks holat ham uchraydi. Ilmiy tadqiqotlarda o'smirning shaxsiy tasavvuri va tengdoshlar bergan baho alohida o'lchangan.

Ikkinchi bosqichda o'z-o'zini baholash ko'rsatkichi qanday talqin qilinganiga e'tibor beriladi. Umumiy o'z-o'zini baholash o'smirning o'z shaxsiga bergan kengroq bahosini ifodalaydi. Tengdoshlari bilan munosabatlarga oid o'z bahosi esa ushbu umumiy bahoning bir jihatidir. Ularni farqlamaslik tengdoshlar bilan bog'liq

natijalarning ahamiyatini ortiqcha baholashga olib kelishi mumkin. Shu bois manbalarda aynan qaysi turdagi o'z-o'zini baholash o'lgangani qayd etiladi.

Uchinchi bosqichda aniqlangan bog'liqlikni talqin qilishga ta'sir etuvchi omillar ko'rib chiqiladi. Bular qatoriga o'smirning yoshi, sinf yoki tengdoshlar guruhidagi munosabatlari hamda ota-onasi bilan yaqinligi kiradi. Masalan, tengdoshlar tomonidan qabul qilinish va o'z-o'zini baholash o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan tadqiqotlarda oilaviy munosabatlar ham hisobga olingan. Bu tengdoshlar ta'sirini boshqa munosabatlardan ajratib tahlil qilish imkonini beradi.

Maqolada yangi so'rovnoma yoki psixologik tajriba o'tkazilmaydi. Shu sababli "qabul qilinish ehtiyoji yuqori bo'lgan o'smirlarda o'z-o'zini baholash past" kabi hukm muallifning empirik natijasi sifatida ilgari surilmaydi. Agar mavzu keyinchalik maktab o'quvchilari ishtirokida tekshirilsa, ehtiyoj, qabul qilinganlik hissi va o'z-o'zini baholash uchun alohida, yoshga mos o'lgovlar tanlanishi kerak. Voyaga yetmaganlar bilan ishlashda ota-ona yoki qonuniy vakil roziligi, o'quvchining ixtiyoriy ishtiroki va javoblar maxfiyligi ham tadqiqot tartibida belgilanishi lozim.

Shu tarzda tanlangan usul maqolaning asosiy savoliga aniqlik kiritadi: tengdoshlar tomonidan qabul qilinishga intilish o'z-o'zini baholash bilan qanday bog'liq va bu munosabat o'smirning haqiqatan qabul qilinishi yoki o'zini qabul qilingan deb his qilishi bilan qanchalik farqlanadi? Ushbu savolga sonli javob berish esa alohida empirik tadqiqotni talab qiladi.

Natijalar

Ilmiy adabiyotlar tahlili tengdoshlar bilan munosabatlar va o'z-o'zini baholash o'rtasida bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Biroq tadqiqotlarda bu munosabat turlicha o'lgangan: ayrimlarida o'smirning o'zini qabul qilingan deb his qilishi, boshqalarida esa tengdoshlar tomonidan bildirilgan baho o'rganilgan. Shu sababli "tengdoshlar tomonidan qabul qilinish" degan umumiy ibora ostida qaysi ko'rsatkich nazarda tutilayotganini aniqlashtirish zarur.

O'smirning o'zini qabul qilingan deb his qilishi uning o'z-o'zini baholashi bilan bog'liq ko'rsatkichlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. O'smir tengdoshlari uni yoqtirishi yoki guruhga qo'shishi haqidagi tasavvuriga tayanib, o'zining ijtimoiy mavqeyini baholashi mumkin. Ammo bunday tasavvur tengdoshlarning unga bildirgan haqiqiy munosabati bilan har doim ham mos kelavermaydi. Uzun muddatli tadqiqotlarda subyektiv qabul qilinganlik va tengdoshlar tomonidan baholangan qabul qilinish alohida ko'rib chiqilgani ushbu farqning ahamiyatini ko'rsatadi.

Tahlil qabul qilinish ehtiyojini qabul qilinganlik darajasi bilan tenglashtirish mumkin

emasligini ham ko'rsatdi. Tengdoshlari e'tirofiga kuchli ehtiyoj sezadigan o'smir guruhda yaxshi munosabatlarga ega bo'lishi mumkin. Aksincha, qabul qilinishga intilishi haqida kam gapiradigan o'smir o'zini chetda his qilishi ehtimoldan xoli emas. Shuning uchun ehtiyojning kuchi asosida o'smirning o'z-o'zini baholash darajasi haqida to'g'ridan-to'g'ri xulosa chiqarib bo'lmaydi. Tengdoshlar ma'qullashiga bo'lgan ehtiyoj alohida psixologik ko'rsatkich sifatida o'rganilishi kerak.

Ko'rib chiqilgan tadqiqotlar oilaviy munosabatlarning ham ahamiyatini ko'rsatadi. Tengdoshlari tomonidan qabul qilinish o'smirning o'z-o'zini baholashi bilan bog'liq bo'lsa-da, bu bog'liqlikni ota-onasi bilan munosabatlardan ajratib talqin qilish to'liq tasavvur bermaydi. Jumladan, uzoq muddatli tadqiqotlardan birida tengdoshlar tomonidan qabul qilinish va ota-onaga yaqinlikning umumiy o'z-o'zini baholash bilan munosabati birgalikda tekshirilgan.

Tahlil natijalarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

Tushuncha	Nimani ifodalaydi?	O'z-o'zini baholash bilan bog'liqligini o'rganishda ahamiyati
Qabul qilinish ehtiyoji	Tengdoshlar e'tirofi va guruhga mansublikni istash	Ehtiyoj kuchi o'z-o'zini baholash darajasini o'zi belgilamaydi
Qabul qilinganlikni his qilish	O'smir tengdoshlari munosabatini qanday qabul qilishi	O'smirning o'zi haqidagi tasavvuri bilan qiyoslanadi
Amalda qabul qilinish	Tengdoshlar bildirgan munosabat	O'smirning shaxsiy tasavvuri guruhdagi mavqeyiga mosligini tekshirishga yordam beradi

Jadval muallif tomonidan to'plangan yangi sonli natijalarni emas, adabiyotlar tahlilida farqlangan tushunchalarni aks ettiradi. Mavjud manbalar asosida ilk o'smirlikdagi qabul qilinish ehtiyoji bilan o'z-o'zini baholash o'rtasidagi bog'liqlikning aniq kuchi yoki yo'nalishi haqida ushbu maqola uchun korrelyatsiya koeffitsiyenti hisoblab bo'lmaydi. Buning uchun ehtiyoj va o'z-o'zini baholash bir guruh o'smirlarda alohida

o‘lchanishi zarur.

Muhokama

Adabiyotlar tahlilidagi asosiy masala shundaki, o‘smirning tengdoshlari tomonidan qabul qilinishga ehtiyoji uning qabul qilinganlik tajribasi bilan bir xil hodisa emas. Ehtiyoj o‘smir uchun tengdoshlar e’tirofi qanchalik muhimligini bildiradi. Tajriba esa u tengdoshlari munosabatini qanday his qilishi yoki guruh a’zolari unga qanday munosabatda bo‘lishi bilan bog‘liq. Bu tushunchalarni farqlash maqola mavzusidagi bog‘liqlikni to‘g‘ri talqin qilish uchun zarur.

O‘zini tengdoshlari tomonidan qabul qilingan deb his qilish o‘smirning o‘z-o‘zini baholashi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, bu munosabatning yo‘nalishi oddiy emas: o‘zini past baholaydigan o‘smir tengdoshlar munosabatini ham salbiyroq talqin qilishi ehtimoli bor. Uzun muddatli tadqiqotlarda tengdoshlar ma’qullashi va o‘z-o‘zini baholash o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar tekshirilgani sababli, faqat bir vaqtda olingan so‘rov natijalaridan “qabul qilinmaslik o‘z-o‘zini past baholashga sabab bo‘ladi” degan qat’iy xulosa chiqarish to‘g‘ri emas.

Yana bir muhim jihat — o‘smirning tasavvuri va guruhdagi haqiqiy mavqeyi o‘rtasidagi farq. O‘smir o‘zini chetda his qilishi, lekin tengdoshlari uni guruh a’zosi sifatida qabul qilishi mumkin. Shuning uchun faqat o‘smirning javoblariga tayangan tadqiqot uning boshidan kechirgan hissiyotlarini yoritadi, ammo tengdoshlar tomonidan amalda qabul qilinish darajasini to‘liq ko‘rsatmaydi. Ikkala jihatni qiyoslash o‘z-o‘zini baholash bilan qaysi ko‘rsatkich kuchliroq bog‘liqligini aniqlashga yordam beradi.

Tengdoshlar munosabatini oilaviy muhitdan ajratib ko‘rish ham xulosani cheklaydi. Ota-ona bilan yaqinlik va tengdoshlar tomonidan qabul qilinish o‘z-o‘zini baholash bilan birgalikda bog‘liq bo‘lishi mumkin. Demak, o‘smirning o‘ziga bergan bahosidagi farqlarni faqat sinfdoshlar munosabati bilan izohlash yetarli emas.

Xulosa

Ilmiy adabiyotlar tahlili ilk o‘smirlik davrida tengdoshlar bilan munosabatlar o‘z-o‘zini baholashni o‘rganishda muhim o‘rin tutishini ko‘rsatdi. O‘smirning tengdoshlari orasida o‘z o‘rnini topishga intilishi, o‘zini guruh a’zosi sifatida his qilishi va tengdoshlari tomonidan bildirilgan munosabat bir-biri bilan bog‘liq bo‘lsa-da, ular aynan bir xil psixologik hodisa emas. Mazkur farqni saqlash maqola mavzusidagi “qabul qilinish ehtiyoji”ni aniq tushunish uchun zarur.

Qabul qilinishga bo‘lgan ehtiyojning kuchli ifodalanishi o‘smirning tengdoshlari bilan munosabati yomonligini yoki u o‘zini past baholashini anglatmaydi. O‘smir uchun

guruhga mansub bo'lish muhim bo'lishi va shu bilan birga u tengdoshlari orasida o'zini erkin his qilishi mumkin. Shuning uchun ehtiyoj darajasi alohida, o'zini qabul qilingan deb his qilish darajasi esa alohida o'lchanishi kerak. Bu yondashuv qabul qilinishga intilish bilan qabul qilinmaslik tajribasini adashtirmaslikka yordam beradi.

O'smirning tengdoshlar munosabati haqidagi tasavvuri ham uning guruhdagi amaldagi mavqeyi bilan doimo mos kelmasligi mumkin. Agar tadqiqot faqat o'smirning o'zi bergan javoblarga tayansa, natijalar uning shaxsiy kechinmalarini yoritadi. Tengdoshlari tomonidan bildirilgan baho ham o'rganilsa, o'smirning tasavvuri va guruhdagi munosabatlar o'rtasidagi farqni aniqlash imkoniyati paydo bo'ladi. O'z-o'zini baholash bilan bog'liqlikni tushuntirishda bu farq alohida ahamiyatga ega.

Shuningdek, o'z-o'zini baholashni faqat tengdoshlar munosabati bilan izohlab bo'lmaydi. Ota-ona bilan yaqinlik va oiladagi munosabatlar ham o'smirning o'zi haqidagi tasavvuri bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli keyingi empirik tadqiqotda tengdoshlar omili bilan bir qatorda oilaviy munosabatlarni ham hisobga olish natijalarni ehtiyotkorroq talqin qilishga yordam beradi.

Maqolaning amaliy ahamiyati shundaki, u maktab sharoitida o'smir bilan ishlashda qanday savollarni farqlash kerakligini ko'rsatadi: o'smir tengdoshlari tomonidan qabul qilinishni qanchalik istaydi, o'zini qabul qilingan deb his qiladimi va guruhdagi munosabatlar bunga mos keladimi? Bu savollarga alohida javob izlash o'smirning holatini birgina "o'ziga ishonchi past" yoki "tengdoshlariga moslasha olmaydi" degan baho bilan cheklamaslikka yordam beradi.

Mazkur maqola ilmiy adabiyotlar tahliliga asoslanganligi sababli unda qabul qilinish ehtiyoji va o'z-o'zini baholash o'rtasidagi bog'liqlikning aniq kuchi hisoblanmagan. Bunday xulosa uchun ilk o'smirlik yoshidagi ishtirokchilar bilan empirik tadqiqot o'tkazilib, tushunchalar alohida o'lchanishi va natijalar birgalikda tahlil qilinishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baumeister R. F., Leary M. R. The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation // *Psychological Bulletin*. — 1995. — 117(3). — P. 497–529. DOI: 10.1037/0033-2909.117.3.497. ([doi.org](https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497))
2. Birkeland M. S., Breivik K., Wold B. Peer acceptance protects global self-esteem from negative effects of low closeness to parents during adolescence and early adulthood // *Journal of Youth and Adolescence*. — 2014. — 43. — P. 70–80. DOI: 10.1007/s10964-013-9929-1. ([Springer Nature Link](https://www.springer.com/9781493992911))

3. Gorrese A., Ruggieri R. Peer attachment and self-esteem: A meta-analytic review // *Personality and Individual Differences*. — 2013. — 55(5). — P. 559–568. DOI: 10.1016/j.paid.2013.04.025. ([ScienceDirect](#))
4. McElhaney K. B., Antonishak J., Allen J. P. “They like me, they like me not”: Popularity and adolescents’ perceptions of acceptance predicting social functioning over time // *Child Development*. — 2008. — 79(3). — P. 720–731. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2008.01153.x. ([Oxford Academic](#))
5. Sentse M., Lindenberg S., Omvlee A., Veenstra R. Rejection and acceptance across contexts: Parents and peers as risks and buffers for early adolescent psychopathology. The TRAILS study // *Journal of Abnormal Child Psychology*. — 2010. — 38. — P. 119–130. DOI: 10.1007/s10802-009-9351-z. ([Springer Nature Link](#))
6. Erol R. Y., Orth U. Self-esteem development from age 14 to 30 years: A longitudinal study // *Journal of Personality and Social Psychology*. — 2011. — 101(3). — P. 607–619. DOI: 10.1037/a0024299. ([fanistiqbollari.uz](#))
7. Rosenberg M. *Society and the Adolescent Self-Image*. — Princeton: Princeton University Press, 1965. DOI: 10.1515/9781400876136. ([fanistiqbollari.uz](#))
8. Abdimurodova S. B. O‘smirlik davrida o‘zini o‘zi baholashning shakllanishiga ta’sir etuvchi psixologik omillar // *Ta’limda istiqbolli izlanishlar*. — 2026. — 7-son, 2-qism. — B. 478–485. DOI: 10.67547/fanistiqbollari.2026.343. ([fanistiqbollari.uz](#))
9. Aldjanova G. A., Yernazarova G. O‘smirlarda o‘z-o‘zini baholash muammosi // *Modern Science and Research*. — 2025. — 4-jild, 5-son. — B. 34–38. ([inlibrary.uz](#))
10. Duvlayeva Y., Karimjanova Y. O‘smirlarda o‘z-o‘zini baholash shakllanishiga oilaviy munosabatlarning psixologik ta’siri // *Maktabgacha va maktab ta’limi*. — 2026. — 4-jild, 5-son. DOI: 10.5281/zenodo.20454647. ([maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz](#))